

นวัตกรรมการขับเคลื่อนงานแก้ไขปัญหาความยากจนด้วยกระบวนการมีส่วนร่วม ที่สอดคล้องกับบริบทครัวเรือนเป้าหมายแบบบูรณาการ*

THE INNOVATION IN DRIVING POVERTY ALLEVIATION EFFORTS BY PROMOTING OCCUPATIONS THAT ALIGN WITH THE CONTEXTUAL REALITIES OF TARGET HOUSEHOLDS IN AN INTEGRATED MANNER

ยุทธนา กาเต็ม¹, ซุลฟีกอร์ มาโซ^{1*}, สุพัตรา รุ่งรัตน์¹, วันฮายาตี อุซังลันอง¹, ทรงจรรย์ แสงอรุณ², อรัญญา ชื่นจิต²

Yutthana Kadem¹, Sulfikor Maso^{1*}, Supattra Rungrut¹, Wanhayatee Usenglanong¹, Songjun Sangaroon², Aranya Chuenjit²

¹คณะมนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา ยะลา ประเทศไทย

¹Faculty of Humanities and Social Sciences, Yala Rajabhat University, Yala, Thailand

²วิทยาลัยชุมชนยะลา ยะลา ประเทศไทย

²Yala Community College, Yala, Thailand

*Corresponding author E-mail: sulfikor.m@yru.ac.th

บทคัดย่อ

การวิจัยนี้มุ่งศึกษานวัตกรรมการขับเคลื่อนการแก้ปัญหาความยากจนผ่านกระบวนการมีส่วนร่วมที่สอดคล้องกับบริบทครัวเรือนเป้าหมายแบบบูรณาการพื้นที่อำเภอกรงปินัง จังหวัดยะลา มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวทางการเสริมสร้างทัศนคติเชิงบวกและแรงบันดาลใจในการหลุดพ้นจากความยากจน ประยุกต์ใช้นวัตกรรมและเทคโนโลยีด้านการเกษตรและงานช่างในการส่งเสริมและแก้ปัญหาคครัวเรือนยากจน ศึกษาแนวทาง วิธีการสร้างเครือข่ายและพัฒนาภาคีความร่วมมือในการพัฒนาคุณภาพชีวิต พัฒนารูปแบบการแก้ปัญหาระดับพื้นที่ที่เหมาะสมกับศักยภาพของครัวเรือนยากจน เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพรูปแบบการวิจัยและพัฒนา (R&D) ศึกษาในพื้นที่อำเภอกรงปินัง จังหวัดยะลา ครอบคลุมทั้ง 4 ตำบล คือ ตำบลกรงปินัง สะเอะ ปุโรงและห้วยกระทิง เก็บรวบรวมข้อมูลโดยการสนทนากลุ่ม การสัมภาษณ์เชิงลึก การจัดเวทีประชาคม ผู้ให้ข้อมูลหลักจำนวน 193 ครัวเรือน วิเคราะห์ข้อมูลโดยการตีความเอกสารตามแนวคิดการวิจัยเอกสาร การวิเคราะห์เนื้อหา การวิเคราะห์ข้อมูลโดยอิงตัวแบบ ตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลโดยใช้เทคนิคสามเส้า และให้กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักตรวจสอบ และยืนยันข้อมูล ผลการศึกษา พบว่า การเสริมสร้างทัศนคติผ่านผู้เชี่ยวชาญด้านศาสนาช่วยเปลี่ยนมุมมองพฤติกรรมของครัวเรือนเป้าหมายในมิติที่สอดคล้องกับหลักศาสนาอิสลาม การประยุกต์ใช้นวัตกรรมการปลูกผักยกแคร่ด้วยการประยุกต์ใช้เทคโนโลยี และการฝึกทักษะงานช่างก่อสร้าง เช่น ช่างก่ออิฐ ฉาบปูน ปูกระเบื้องและช่างเชื่อมอาร์กโลหะด้วยมือ ช่วยเพิ่มรายได้ ลดค่าใช้จ่าย เสริมศักยภาพครัวเรือนให้สามารถพึ่งพาตนเองได้ ส่วนความร่วมมือจาก

ภาคีเครือข่ายมีบทบาทสำคัญในการสนับสนุนเชื่อมโยงความช่วยเหลือเพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตครัวเรือนเป้าหมาย และการประเมินผลตอบแทนทางสังคม (SLROI) อยู่ที่ 1.44

คำสำคัญ: นวัตกรรม, การขับเคลื่อน, การแก้ปัญหาความยากจน, กระบวนการมีส่วนร่วม, บริบทครัวเรือน

Abstract

This research aims to study innovative approaches for addressing poverty through participatory processes tailored to the context of target households, using an integrated area-based approach in Krong Pinang District, Yala Province. The objectives are to explore strategies for fostering positive attitudes and inspiration to overcome poverty, apply agricultural and technical innovations and technologies to support and address poverty-stricken households, examine approaches, methods, and the creation of networks and mechanisms for collaboration in improving quality of life, and develop area-specific solutions suited to the capacities of impoverished households. The study employs qualitative research in the form of Research and Development (R&D) conducted in Krong Pinang District, Yala Province, covering all four sub-districts: Krong Pinang, Sa-e, Puroh, and Huai Krathing. Data collection methods include focus group discussions, in-depth interviews, community forums, and quantitative research tools. The primary informants consist of 193 households. Data analysis involves document interpretation based on documentary research principles, content analysis, and the template approach. Data accuracy was verified using triangulation techniques and by having key informants review and confirm the information. The findings indicate that fostering positive attitudes through religious experts helped shift the behavioral perspectives of target households in alignment with Islamic principles. The application of innovative raised-bed vegetable farming using technology and skill development in construction trades such as bricklaying, plastering, tiling, and manual arc welding enhanced household income, reduced expenses, and empowered households to achieve self-reliance. Collaboration with network partners played a significant role in supporting and linking resources to improve the quality of life for target households. The Sustainable Livelihood Return on Investment (SLROI) was calculated at 1.44.

Keywords: Innovation, Driving Force, Poverty Alleviation, Participatory Process, Household Context

บทนำ

จากรายงานสถานการณ์ความยากจนและความเหลื่อมล้ำของประเทศไทย ปี 2565 โดยสำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ (สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ, 2566) พบว่าสถานการณ์ความยากจนและความเหลื่อมล้ำในประเทศไทยมีแนวโน้มเพิ่มขึ้น โดยเฉพาะในพื้นที่ภาคใต้และภาค

ตะวันออกเฉียงเหนือ สำหรับภาคใต้ปัญหาความยากจนรุนแรงเกิดขึ้นในพื้นที่ 3 จังหวัดชายแดนภาคใต้ ได้แก่ จังหวัดปัตตานี ยะลาและนราธิวาส ซึ่งสาเหตุหลักมาจากความไม่สงบในพื้นที่ รวมถึงการพึ่งพารายได้จากแรงงาน และการท่องเที่ยวที่ได้รับผลกระทบจากการแพร่ระบาดของโควิด-19 (ดิเรก ปัทมสิริวัฒน์ และคณะ, 2567)

ในพื้นที่อำเภอกรงปินัง จังหวัดยะลา ยังมีสัดส่วนครัวเรือนยากจนกระจายตัวครบทั้ง 4 ตำบล ประกอบด้วย ตำบลกรงปินัง ตำบลห้วยกระทิง ตำบลบุโอรังและตำบลสะเอะ ข้อมูลจากระบบจัดการความยากจนแบบเบ็ดเสร็จ และแผนยาระดับจังหวัดหรือ PPPConnexx ณ เดือนกุมภาพันธ์ 2566 ชี้ให้เห็นถึงจำนวนคนจนในพื้นที่มีกว่า 2,704 คน หรือ 516 ครัวเรือน แต่อย่างไรก็ตามในทางตรงกันข้ามพื้นที่อำเภอกรงปินัง จังหวัดยะลา ยังคงมีจุดเด่น ด้านทุนการดำรงชีพในพื้นที่ พบว่า ทุนมนุษย์มีความโดดเด่นสูงสุด รองลงมา คือ ทุนกายภาพและทุนเศรษฐกิจ นอกจากนี้ยังมีลักษณะภูมิศาสตร์ที่เอื้อต่อการพัฒนาภูมิิต เช่น พื้นที่ราบลุ่มแม่น้ำปัตตานี ดินที่เหมาะสมแก่การเกษตร และภูมิประเทศที่สนับสนุนการพัฒนาด้านเศรษฐกิจ (หน่วยบริหารและจัดการทุนด้านการพัฒนาระดับพื้นที่, 2566)

จากการสำรวจข้อมูลรายงานการวิจัยของ เกสรี ลัดเลีย และซอและ เกป็น พบว่า ครัวเรือนยากจนมีพื้นฐาน ด้านเกษตรกรรมและทักษะงานช่างก่อสร้างเป็นทุนเดิม ซึ่งสามารถขยายผลต่อยอดและพัฒนาทักษะเพื่อเข้าสู่ ห่วงโซ่เกษตรกรรมและงานช่าง แต่จะต้องมีการประยุกต์ เพิ่มพูนทักษะ วิธีการ องค์ความรู้ใหม่ นวัตกรรม และ เทคโนโลยีที่เหมาะสม โดยให้ครัวเรือนยากจนเรียนรู้ด้วยการสร้างอาชีพที่สามารถพึ่งตนเองได้ภายใต้การทำงาน ร่วมกันของภาคีเครือข่ายความร่วมมือในการสนับสนุนส่งเสริม องค์ความรู้ งบประมาณ บุคลากร เทคโนโลยีและ นวัตกรรม (เกสรี ลัดเลีย และซอและ เกป็น, 2567) รวมทั้งการสร้างความรู้สึกรับรู้ถึงความเป็นเจ้าของร่วมกันของ ทรัพยากรต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องในชุมชน ฉะนั้นการศึกษาวิธีการสร้างนวัตกรรมการแก้ไขปัญหาความยากจนด้วย กระบวนการมีส่วนร่วมแบบบูรณาการจึงเป็นเครื่องมือสำคัญที่ช่วยให้ครัวเรือนยากจนสามารถพัฒนาตนเองให้มี รายได้ที่มั่นคงและมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้นได้อย่างยั่งยืนผนวกกับการใช้ศักยภาพทุนชุมชนเป็นฐานในการสร้างรายได้ อย่างรวดเร็ว มุ่งสร้างผลสำเร็จสูงสุดในการสร้างรายได้จากการประกอบอาชีพอย่างสม่ำเสมอ หรือ “QuickWin” และการดำเนินงานระบบพี่เลี้ยงหรือ “Coaching” เพื่อสร้างโอกาสในการพัฒนาคุณภาพชีวิต ลดความเหลื่อมล้ำ และสร้างความเท่าเทียมให้เกิดขึ้นในสังคมอย่างยั่งยืน

จากสภาพปัญหาและความสำคัญดังกล่าว ผู้ศึกษาจึงสนใจที่จะศึกษาเรื่องการสร้างนวัตกรรมการขับเคลื่อน งานแก้ไขปัญหาความยากจนด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมที่สอดคล้องกับบริบทครัวเรือนเป้าหมายแบบบูรณาการ โดยเป้าหมายเพื่อต้องการแก้ไขปัญหาความยากจนรายครัวเรือนด้วยการใช้ต้นทุนทางทรัพยากรทุกด้านในพื้นที่ อำเภอกรงปินัง จังหวัดยะลา มาเป็นกลไกในการขับเคลื่อนชุมชนและยกระดับครัวเรือนยากจนให้มีคุณภาพชีวิตที่ ดีขึ้นครอบคลุมทั้งมิติเศรษฐกิจ รายได้ การศึกษา ที่อยู่อาศัยและการเข้าถึงสวัสดิการภาครัฐ

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาแนวทางการเสริมสร้างทัศนคติเชิงบวกและแรงบันดาลใจในการหลุดพ้นจากความยากจน ให้กับครัวเรือนยากจน อำเภอกรงปินัง จังหวัดยะลา
2. เพื่อประยุกต์ใช้นวัตกรรมและเทคโนโลยีด้านการเกษตรและงานช่างในการส่งเสริมและแก้ปัญหา ครัวเรือนยากจน อำเภอกรงปินัง จังหวัดยะลา

3. เพื่อพัฒนารูปแบบการแก้ปัญหาครัวเรือนยากจน (Operating Model) ระดับพื้นที่ที่เหมาะสมกับศักยภาพของครัวเรือนยากจนและสอดคล้องกับบริบทพื้นที่ที่สามารถทำให้ครัวเรือนยากจนหลุดพ้นจากความยากจนตามกรอบแนวคิดการดำรงชีพอย่างยั่งยืน

4. เพื่อศึกษาแนวทาง วิธีการ การสร้างเครือข่าย และพัฒนากลไกความร่วมมือในการพัฒนาคุณภาพชีวิตครัวเรือนยากจน อำเภอกรงปินัง จังหวัดยะลา ภายใต้ภาคีเครือข่ายความร่วมมือแบบองค์รวมให้สามารถพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืน

วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยเรื่องนี้ มีวิธีดำเนินการวิจัย ตามลำดับขั้นตอน ดังนี้

รูปแบบวิจัย เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพในรูปแบบการวิจัยและพัฒนา (Research and Development : R&D) ศึกษาในพื้นที่อำเภอกรงปินัง จังหวัดยะลา ครอบคลุมทั้ง 4 ตำบล ประกอบด้วย ตำบลกรงปินัง ตำบลสะเอะ ตำบลบุโอง และตำบลห้วยกระทิง ทั้งนี้โครงการวิจัยฯ ได้ผ่านการพิจารณารับรองจริยธรรมการวิจัยในมนุษย์ มหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา รหัสโครงการ Soc-1-2566-001 โดยมีรายละเอียด ดังนี้

ระยะที่ 1 เป็นการศึกษาแนวทางการเสริมสร้างทัศนคติเชิงบวกและแรงบันดาลใจในการหลุดพ้นจากความยากจน เพื่อนำข้อมูลที่ได้มาศึกษาปัจจัยภาพรวมทุนทางสังคมที่เอื้อต่อความสำเร็จในการดำเนินโครงการวิจัยเชิงพื้นที่ในการเสริมสร้างทัศนคติเชิงบวกและแรงบันดาลใจในการหลุดพ้นจากความยากจน รวมถึงการวางแผนในการขับเคลื่อนโครงการวิจัยในระยะถัดไป

กลุ่มเป้าหมายและวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล ใช้วิธีการเลือกกลุ่มเป้าหมายแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ซึ่งเป็นกลุ่มเป้าหมายที่ทำหน้าที่สนับสนุนการขับเคลื่อนเชิงนโยบายภาครัฐและภาคเอกชนระดับอำเภอ รวมทั้งจะทำหน้าที่ในการคัดเลือกครัวเรือนยากจนเข้าสู่การจัดห่วงโซ่คุณค่าด้านเกษตรและงานช่างก่อสร้าง (Pro-poor Value Chain) และร่วมกันวิเคราะห์ปัจจัยในการสร้างโอกาสทางสังคมของครัวเรือนยากจน (Social Mobility) ประกอบด้วย 1) คณะทำงานศูนย์อำนวยการจัดการความยากจนและพัฒนาคนทุกช่วงวัยอย่างยั่งยืนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงอำเภอ (ศจพ.อ.) จำนวน 30 คน และ 2) ตัวแทนภาคประชาสังคม จำนวน 3 คน ตัวแทนภาคเอกชน จำนวน 2 คน ตัวแทนผู้นำศาสนา จำนวน 2 คน และตัวแทนกลุ่มวิสาหกิจชุมชน จำนวน 4 คน รวมกลุ่มเป้าหมายทั้งสิ้น จำนวน 41 คน ใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลด้วยการใช้เครื่องมือการวิเคราะห์ความเชื่อมโยงของแผนการจัดโครงการวิจัย (Logical Framework) การวิเคราะห์ข้อมูลการนำครัวเรือนยากจนสู่การจัดห่วงโซ่คุณค่า (Pro-poor Value Chain) และการวิเคราะห์ปัจจัยในการสร้างโอกาสทางสังคมของครัวเรือนยากจน (Social Mobility) และใช้วิธีการสนทนากลุ่มย่อย การสัมภาษณ์แบบเจาะลึก การสังเกตแบบมีส่วนร่วม การจัดเวทีประชาคม รับฟังปัญหาและปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับความยากจนระดับอำเภอ

ระยะที่ 2 เป็นการประยุกต์ใช้นวัตกรรมและเทคโนโลยีด้านการเกษตรและงานช่างในการส่งเสริมและแก้ปัญหาครัวเรือนยากจนและการพัฒนารูปแบบการแก้ปัญหาครัวเรือนยากจน (Operating Model) ระดับพื้นที่ที่เหมาะสมกับศักยภาพของครัวเรือนยากจนและสอดคล้องกับบริบทพื้นที่ที่สามารถทำให้ครัวเรือนยากจนหลุดพ้น

จากความยากจนตามกรอบแนวคิดการดำรงชีพอย่างยั่งยืน ประกอบด้วย 1) กิจกรรมการส่งเสริมการปลูกผัก ยกแคร่ และ 2) กิจกรรมการฝึกทักษะด้านงานช่างก่อสร้าง (ช่างก่ออิฐ/ฉาบปูน, ปูกระเบื้อง, ช่างอาร์กโลหะด้วยมือ)

กลุ่มเป้าหมายและวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล กลุ่มเป้าหมายใช้วิธีการเลือกแบบเจาะจง (Purposive Sampling) คือ ครั้วเรือนยากจนจากฐานข้อมูลระบบข้อมูลครั้วเรือนยากจนระดับจังหวัด หรือฐานข้อมูล PPPConnex (Practical Poverty Provincial Connex) ที่ผ่านกระบวนการตรวจสอบยืนยันความถูกต้อง และรับรองข้อมูลภายใต้กลไก 4 เสาหลัก ตามโครงสร้างของชุมชนศรัทธาหรือกำแพงแก้ว ประกอบด้วย 1) ผู้นำศาสนา 2) ผู้นำท้องถิ่น 3) ผู้นำท้องที่ และ 4) ผู้นำตามธรรมชาติ จำนวน 193 ครั้วเรือน เครื่องมือการศึกษาแบ่งตามช่วงเวลาการศึกษาตั้งแต่ช่วงเริ่มโครงการวิจัยจนถึงสิ้นสุดโครงการวิจัย ประกอบด้วย แบบสอบถามระบบข้อมูลครั้วเรือนยากจนระดับพื้นที่ หน่วยบริหารและจัดการทุนด้านการพัฒนาระดับพื้นที่ (บพท.)/แบบสำรวจรายได้ครั้วเรือนก่อนเข้าร่วมโครงการฯ (Baseline Data)/แบบสำรวจรายได้ครั้วเรือนหลังเข้าร่วมโครงการฯ (Endline Data)/แบบสัมภาษณ์พัฒนาการของครั้วเรือนยากจน แบบติดตามครั้วเรือนในการดำเนินงานโครงการวิจัย (กิจกรรมด้านเกษตรกรรม)/แบบติดตามครั้วเรือนในการดำเนินงานโครงการวิจัย (งานช่างก่อสร้าง)/แบบประเมินทักษะด้านเกษตรกรรมและแบบประเมินทักษะงานช่างก่อสร้างรวมทั้งการประเมินผลตอบแทนทางสังคม (The Sustainable Livelihood Return on Investment: SLROI) โดยใช้เครื่องมือกลางที่ผ่านการออกแบบและพัฒนาเครื่องมือให้สอดคล้องกับโครงการวิจัยโดยผู้ทรงคุณวุฒิจากวิทยาลัยพัฒนศาสตร์ ป๋วย อึ๊งภากรณ์ มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ศูนย์รังสิต

ระยะที่ 3 ศึกษาแนวทาง วิธีการ การสร้างเครือข่าย และพัฒนากลไกความร่วมมือในการพัฒนาคุณภาพชีวิตครั้วเรือนยากจน อำเภองรงปิ๊ง จังหวัดยะลา ภายใต้ภาคีเครือข่ายความร่วมมือแบบองค์รวมให้สามารถพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืน

กลุ่มเป้าหมายและวิธีการเก็บรวบรวมข้อมูล ใช้วิธีการเลือกกลุ่มเป้าหมายแบบเจาะจง (Purposive Sampling) ซึ่งเป็นกลุ่มเป้าหมายที่ทำหน้าที่สนับสนุนการขับเคลื่อนเชิงนโยบายภาครัฐและภาคเอกชนระดับอำเภอ และเป็นกลุ่มเป้าหมายที่ร่วมดำเนินโครงการตั้งแต่ช่วงเริ่มต้นวางแผนงาน (ต้นน้ำ) ระหว่างดำเนินงาน (กลางน้ำ) และการสนับสนุนให้ครั้วเรือนเป้าหมายมีคุณภาพชีวิตที่ดีขึ้น (ปลายน้ำ) ประกอบด้วย 1) นักวิจัยสังกัดมหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา จำนวน 5 คน 2) นักวิจัยสังกัดวิทยาลัยชุมชนยะลา จำนวน 3 คน 3) นักวิจัยสังกัดมหาวิทยาลัยราชภัฏสงขลา จำนวน 3 คน 4) นักวิชาการ/ครูช่างสถาบันพัฒนาฝีมือแรงงานภาค 24 ยะลา จำนวน 2 คน และ 5) ตัวแทนมูลนิธิสากลและสาธารณกุศล จำนวน 2 คน และตัวแทนที่ทำการปกครองอำเภองรงปิ๊ง จำนวน 4 คน รวมกลุ่มเป้าหมายทั้งสิ้นจำนวน 19 คน ใช้วิธีการเก็บรวบรวมข้อมูลโดยการระดมความคิดเห็น (Brainstorming) และการจัดเวทีประชาคมเพื่อหาแนวทางสร้างเครือข่ายความร่วมมือการแก้ไขปัญหาความยากจนเชิงพื้นที่

การวิเคราะห์ข้อมูลและสถิติที่ใช้ในการวิเคราะห์ข้อมูล

นักวิจัยได้ออกแบบการวิเคราะห์ข้อมูลตามแนวทางของ Creswell, J. W. & Poth, C. N. (Creswell, J. W. & Poth, C. N., 2018) ที่มุ่งเน้นการศึกษาเชิงลึกปรากฏการณ์เฉพาะ โดยการเก็บข้อมูลจากหลายแหล่งและวิเคราะห์ในเชิงลึก ด้วยการนำเอกสารมาตีความตามแนวคิดการวิจัยเอกสาร (Documentary Research) และใช้

การวิเคราะห์เนื้อหา (Content Analysis) ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลจนกระทั่งภายหลังสิ้นสุดการศึกษาค้นคว้า รวมทั้งใช้การวิเคราะห์ข้อมูลโดยอิงตัวแบบ (Template Approach) ด้วยการกำหนดรหัสของข้อมูลไว้ล่วงหน้าตามประเด็นที่มุ่งศึกษาเพื่อช่วยในการจัดกลุ่มข้อมูลเป็น Unit of data จากนั้นมีการตรวจสอบความถูกต้องของข้อมูลและข้อค้นพบต่าง ๆ โดยใช้เทคนิคสามเส้า (Data Triangulation) เปรียบเทียบข้อมูลจากต่างแหล่ง (Triangulation of Sources) การเปรียบเทียบแบบต่างวิธี (Methods Triangulation) และให้กลุ่มผู้ให้ข้อมูลหลักได้ตรวจสอบ และยืนยันข้อมูล (ผ่องพรรณ ทรัพย์มงคลกุล และคณะ, 2555) รวมทั้งมีการวิเคราะห์รายได้ก่อนและหลังเปรียบเทียบข้อแตกต่างโดยใช้ค่าเฉลี่ยและร้อยละ

ผลการวิจัย

ผลการวิจัย พบว่า

แนวทางการเสริมสร้างทัศนคติเชิงบวกและแรงบันดาลใจในการหลุดพ้นจากความยากจนให้กับครัวเรือนยากจน อำเภอกองปิ่น จังหวัดยะลา ดำเนินการเสริมสร้างทัศนคติเชิงบวกและแรงบันดาลใจในการพ้นจากความยากจน ด้วยการชักจูงหรือเชิญชวนที่มีความรู้ ความสามารถและความเชี่ยวชาญทางศาสนา (Influencer) เป็นที่ยอมรับในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ คือ อาจารย์บิลลี อับดุลเราะห์มาน นักวิชาการอิสระ ผู้ที่มีความรู้ความสามารถ มีความเชี่ยวชาญด้านศาสนาอิสลาม ที่มีผู้ติดตามในโลกออนไลน์กว่าแสนคน บรรยายในหัวข้อ “การแสวงหาริสกีที่ฮาลาล: พันธะ หน้าที่และความรับผิดชอบ” ผ่านการใช้วาทีศิลป์ในการอบรมสั่งสอนเผยแพร่องค์ความรู้ด้านศาสนาอิสลามตามหลักการศาสนาที่ถูกต้อง สอดคล้องกับสภาพการณ์ปัจจุบัน แฝงไปด้วยแง่คิด มุมมอง รวมไปถึงการนำเสนอตัวอย่างกรณีศึกษาใกล้ตัวที่ทำให้กลุ่มเป้าหมายเกิดการตระหนักรู้ เห็นคุณค่าของตนเอง เห็นศักยภาพของตนเองและสามารถใช้ปัญญาที่พระเจ้าสร้างมาให้กับมนุษย์นั้นสร้างคุณค่าแก่ครอบครัว สังคม ประเทศชาติ ซึ่งการเสริมสร้างทัศนคติเชิงบวกและแรงบันดาลใจในการหลุดพ้นจากความยากจนนั้นมีความสำคัญต่อทัศนคติและพฤติกรรมของครัวเรือนยากจนหลายมิติ เช่น 1) การสร้างทัศนคติที่ถูกต้องเกี่ยวกับริสกีที่ฮาลาล (ปัจจัยยังชีพที่ถูกต้องตามหลักการศาสนาอิสลาม) ซึ่งเป็นหน้าที่สำคัญของผู้ศรัทธาที่จะต้องลดทัศนคติเชิงลบเกี่ยวกับความยากจน และเปลี่ยนมุมมองมาให้คุณค่าตนเองในการส่งเสริมพฤติกรรมแสวงหาริสกีที่ฮาลาล (ปัจจัยยังชีพที่ถูกต้องตามหลักการศาสนาอิสลาม) เน้นการทำมาหากินที่สุจริต ด้วยการแสวงหาริสกีผ่านวิธีที่ฮาลาล (ถูกต้องตามหลักการศาสนา) แม้ว่ารายได้จะน้อย แต่ได้มาจากความสุจริตและต้องหลีกเลี่ยงวิธีหารายได้ที่ไม่ถูกต้องตามหลักการศาสนาอิสลาม (ฮารอม) เช่น การพนัน การค้าในสิ่งต้องห้าม การกู้ยืมดอกเบี้ย เป็นต้น และ 2) การเสริมสร้างความรับผิดชอบในครอบครัวด้วยการตระหนักถึงการแสวงหารายได้อย่างถูกต้องหลักการศาสนาอิสลาม (ริสกีที่ฮาลาล) ซึ่งเป็นความรับผิดชอบของผู้นำครอบครัวและสมาชิกทุกคนในครอบครัวร่วมวางแผนเป้าหมายการหารายได้ที่สุจริต ยกระดับคุณภาพชีวิตและความเป็นอยู่ให้ดีขึ้นผ่านหลักศาสนาอิสลาม ด้วยการสร้างแรงบันดาลใจให้มีความหวัง มีกำลังใจในการต่อสู้กับความยากลำบาก การพัฒนาสังคมโดยรวมด้วยการช่วยกันช่วยลบล้างอาชญากรรม พฤติกรรมที่ผิดศีลธรรม รวมไปถึงการสร้างเศรษฐกิจที่มั่นคงในชุมชน ดังนั้นจะเห็นได้ว่าการเสริมสร้างทัศนคติเชิงบวกและแรงบันดาลใจในการหลุดพ้นจากความยากจนมีบทบาทสำคัญในการเปลี่ยนแปลงทั้งทัศนคติและพฤติกรรมของครัวเรือนยากจน โดยมุ่งเน้นให้เข้าใจและปฏิบัติตามหลักศาสนาในการแสวงหา

รายได้อย่างสุจริต เป็นการสร้างแรงบันดาลใจและเสริมสร้างความรับผิดชอบที่มีต่อครอบครัวและสังคม เพื่อให้ทุกคนมีชีวิตที่สมดุลทั้งด้านจิตวิญญาณและสถานะทางสังคมตามที่ทุกคนได้คาดหวังไว้

การประยุกต์ใช้นวัตกรรม และเทคโนโลยีด้านการเกษตร และงานช่างก่อสร้างในการส่งเสริมแก้ปัญหาครัวเรือนยากจน อำเภอกองปิ้ง จังหวัดยะลา อาศัยการบูรณาการองค์ความรู้ ทักษะและทรัพยากรต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องภายใต้การทำงานร่วมกันของภาคีเครือข่ายความร่วมมือ ประกอบด้วย มหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัยสงขลา สถาบันพัฒนาฝีมือแรงงานภาค 24 ยะลา วิทยาลัยชุมชนยะลา และองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น แบ่งผลการศึกษาออกเป็น 2 ส่วน คือ 1) การประยุกต์ใช้นวัตกรรมและเทคโนโลยีด้านเกษตรกรรม และ 2) การประยุกต์ใช้นวัตกรรมและเทคโนโลยีด้านงานช่างก่อสร้าง โดยสามารถขยายความได้ ดังนี้

1) การประยุกต์ใช้นวัตกรรมและเทคโนโลยีด้านเกษตรกรรม เป็นการนำข้อมูลจากการลงพื้นที่วิจัยของนักวิจัยมหาวิทยาลัยราชภัฏยะลาและมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย ร่วมกันวางแผนออกแบบนวัตกรรมและเทคโนโลยีที่เหมาะสมกับครัวเรือนยากจนเป้าหมาย โดยพิจารณาถึงข้อจำกัดบางประการในการใช้งานจริงของกลุ่มเป้าหมาย เช่น เทคโนโลยีและนวัตกรรมต้องใช้งานง่าย ไม่มีความซับซ้อนของวิธีการใช้เครื่องมือ มีความสะดวกในการติดตั้งอุปกรณ์ รวมไปถึงจะต้องมีความทนทานต่อสภาพทางภูมิศาสตร์หรือข้อจำกัดของพื้นที่การติดตั้งอุปกรณ์ โดยนักวิจัยมหาวิทยาลัยราชภัฏยะลาและมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย ได้คิดค้นวิธีการประยุกต์ใช้เทคโนโลยี (Appropriate Technology) กับการปลูกผักยกแคร่ด้วยการออกแบบนวัตกรรมและเทคโนโลยี “ระบบรดน้ำแบบจานหมุนเหวี่ยง และระบบควบคุมความชื้นดินอัตโนมัติ” ซึ่งเป็นระบบรดน้ำแบบการหมุนเวียนผลิตจากมอเตอร์ DC 12 VDC ความเร็วรอบ 7,000 rpm ตัวมอเตอร์หุ้มด้วยท่อหัดขนาด เส้นผ่านศูนย์กลาง 30 เซนติเมตร เพื่อป้องกันความชื้นหรือน้ำเข้าไปทำความเสียหายให้กับมอเตอร์ สำหรับจานหมุนเหวี่ยง ออกแบบจากโปรแกรม 3D สร้างจานหมุนเหวี่ยงน้ำให้เป็นละอองขนาดเล็กเส้นผ่านศูนย์กลาง 60 เซนติเมตร มีระบบท่อน้ำพร้อมวาล์วเปิด - ปิด เพื่อควบคุมปริมาณน้ำให้เหมาะสมกับการใช้งานในสภาพแวดล้อมต่าง ๆ การออกแบบชุดระบบรดน้ำจานหมุนเหวี่ยง ให้ความง่ายในการประกอบใช้งานในกรณีมีความจำเป็นต้องเปลี่ยนเมื่อชำรุดหรือซ่อมบำรุงชิ้นส่วนที่ใช้งานมานานสามารถผลิตและหาชิ้นส่วนได้ง่ายในพื้นที่ชุมชน สำหรับจานหมุนเหวี่ยง ซึ่งเป็นอุปกรณ์ที่อาจจะชำรุดหรือสูญหายทางที่วิจัยจะสนับสนุนอุปกรณ์ชุดนี้ให้กับผู้ใช้งานซึ่งจานหมุนเหวี่ยง ทำจากพลาสติก PLA มีอายุการใช้งานมากกว่า 2 ปี ทั้งนี้ขึ้นอยู่กับสภาพแวดล้อมและอากาศในพื้นที่การใช้งาน และ 2) การประยุกต์ใช้นวัตกรรมและเทคโนโลยีด้านงานช่างก่อสร้าง ได้มีการร่วมกันออกแบบนวัตกรรมด้านองค์ความรู้ในลักษณะการออกแบบหลักสูตรระยะสั้นจำนวน 3 หลักสูตร โดยมีสถาบันพัฒนาฝีมือแรงงาน 24 ยะลา ให้คำแนะนำและร่วมออกแบบหลักสูตรระยะสั้นที่สอดคล้องกับบริบทความต้องการและข้อจำกัดของกลุ่มครัวเรือนยากจน เป็นหลักสูตรที่สามารถสร้างรายได้ที่แน่นอนและรวดเร็ว (Quick Win) หลังจากผ่านการฝึกอบรมทักษะแล้ว นอกจากนี้ครัวเรือนยากจนที่ผ่านการฝึกอบรมทักษะครบถ้วนตามเงื่อนไขจะได้รับวุฒิบัตรผ่านการฝึกอบรมเพื่อเป็นหลักฐานยืนยันและสามารถใช้เป็นเอกสารยื่นสมัครงานต่อนายจ้างได้ ซึ่งประกอบด้วยหลักสูตร 1) ช่างก่ออิฐ/ฉาบปูน 2) ช่างปูกระเบื้อง และ 3) ช่างเชื่อมอาร์กโลหะด้วยมือ ซึ่งหลักสูตรระยะสั้นทั้ง 3 หลักสูตร ได้ผ่านการทดลองใช้จริงกับกลุ่มเป้าหมายแล้วในพื้นที่ปฏิบัติการอำเภอกองปิ้ง จังหวัดยะลา รวมทั้งได้มีร่วมกันวิพากษ์การปรับปรุงหลักสูตรให้มีความทันสมัย สอดคล้องกับสภาพการทำงานจริงในพื้นที่ปฏิบัติการ โดยมีรายละเอียด ดังนี้ 1) การฝึกยกกระดานฝีมือ หลักสูตรช่างก่ออิฐฉาบปูน

(Bricklaying and Plastering) จำนวน 60 ชั่วโมง (ภาคทฤษฎี 12 ชม./ภาคปฏิบัติ 48 ชม.) ต้องผ่านการฝึกตามหลักสูตร ไม่น้อยกว่าร้อยละ 80 2) การฝึกยกระดับฝีมือ หลักสูตรช่างปูกระเบื้อง (Tiling) จำนวน 30 ชั่วโมง (ภาคทฤษฎี 7 ชม./ภาคปฏิบัติ 23 ชม.) ต้องผ่านการฝึกตามหลักสูตร ไม่น้อยกว่าร้อยละ 80 3) การฝึกยกระดับฝีมือ หลักสูตรช่างเชื่อมอาร์กโลหะด้วยมือ ระดับ 1 (Manual Metal Arc Welder Level 1) จำนวน 60 ชั่วโมง (ภาคทฤษฎี 7 ชม./ภาคปฏิบัติ 43 ชม.) ต้องผ่านการฝึกตามหลักสูตร ไม่น้อยกว่าร้อยละ 80

การพัฒนารูปแบบการแก้ปัญหาครัวเรือนยากจน (Operating Model) ระดับพื้นที่ที่เหมาะสมกับศักยภาพของครัวเรือนยากจนและสอดคล้องกับบริบทพื้นที่ที่สามารถทำให้ครัวเรือนยากจนหลุดพ้นจากความยากจนตามกรอบแนวคิดการดำรงชีพอย่างยั่งยืน (Sustainable Livelihoods Framework) เป็นการศึกษาและออกแบบโครงการแก้ไขปัญหความยากจนบนพื้นฐานความต้องการอย่างแท้จริงของครัวเรือนยากจนเป้าหมายที่ต้องการเพิ่มรายได้ ลดรายจ่าย และมีความต้องการที่จะได้รับสนับสนุนให้ตนเอง และครอบครัวสามารถสร้างรายได้ช่วยเหลือตัวเองได้จากการประกอบอาชีพที่ใช้ศักยภาพของชุมชนเป็นฐานในรูปแบบที่ไม่ซับซ้อนของทักษะการประกอบอาชีพ สามารถสร้างรายได้อย่างรวดเร็ว มุ่งสร้างผลสำเร็จสูงสุด ในขณะเดียวกันก็สร้างรายได้จากการประกอบอาชีพอย่างสม่ำเสมอ หรือ “Quick Win” จึงมีการพัฒนารูปดำเนินการออกเป็น 2 ส่วน คือ 1) กิจกรรมการส่งเสริมการปลูกผักกาด และ 2) กิจกรรมการฝึกทักษะด้านงานช่างก่อสร้าง ซึ่งทั้งสองส่วนนี้มีครัวเรือนยากจนเป้าหมายบางครัวเรือนที่เข้าร่วมการฝึกอาชีพทั้งสองอย่าง และมีบางครัวเรือนที่สนใจเฉพาะงานช่างก่อสร้างเท่านั้น โดยครัวเรือนยากจนเป้าหมายที่มีสมรรถนะ ความพร้อมด้านร่างกาย และความสนใจในงานช่างก่อสร้าง ได้เข้าร่วมกิจกรรมฝึกอบรมเชิงปฏิบัติการงานช่างก่อสร้าง ประกอบด้วย 1) ช่างก่ออิฐ 2) ช่างฉาบปูน 3) ช่างปูกระเบื้อง และ 4) ช่างเชื่อมอาร์กโลหะด้วยมือ ซึ่งแรงงานที่มีความรู้ และทักษะเกี่ยวกับงานช่างก่อสร้างดังกล่าวยังมีความขาดแคลน และเป็นที่ต้องการของตลาดแรงงานก่อสร้าง เช่น ผู้รับเหมา ผู้ว่าจ้างเอกชน และภาคอุตสาหกรรมที่กำลังขยายตัว ส่วนการใช้นวัตกรรมการปลูกผักกาด ซึ่งเป็นนวัตกรรมที่มีความสอดคล้องกับบริบทพื้นที่และศักยภาพของชุมชนที่มีจุดเด่นด้านทุนกายภาพด้านที่ดินมีความอุดมสมบูรณ์รวมทั้งมีแหล่งน้ำที่เอื้อต่อการทำเกษตรกรรมทั้งในด้านการผลิต การจัดการผลผลิต และการแปรรูปผลผลิต รวมไปถึงการส่งเสริมช่องทางการตลาดทั้งภายใน และภายนอกชุมชน โดยมีขั้นตอนการใช้นวัตกรรมกับครัวเรือนยากจนที่เข้าร่วมโครงการด้วยการจัดอบรมการปรุงดินให้มีความพร้อมในการปลูกผัก มีอาจารย์/ผู้เชี่ยวชาญสาขาวิชาเทคโนโลยีการเกษตรวิทยาลัยชุมชนยะลา เป็นผู้ให้ความรู้ทางด้านเกษตรกรรมผักกาด เพื่อให้ได้ผลผลิตที่ดีมีคุณภาพ เป็นที่ต้องการของตลาดสามารถสร้างรายได้ ลดค่าใช้จ่ายในครัวเรือน และนำมาต่อยอดเป็นอาชีพที่สามารถหลุดพ้นจากความยากจนได้ โดยมีการจัดอบรมในพื้นที่เป้าหมายทั้ง 4 ตำบล ในอำเภอกรงปินัง จังหวัดยะลา ได้แก่ ตำบลกรงปินัง ตำบลสะเอะ ตำบลบุโอง และตำบลห้วยกระทิง โดยพบว่า ในช่วงเริ่มต้นครัวเรือนยากจนที่เข้าร่วมโครงการจะต้องปลูกผักที่ดูแลง่ายเก็บผลผลิตได้เร็วเป็นที่ต้องการของตลาด และมุ่งสร้างรายได้ที่แน่นอน รวดเร็ว (Quick Win) ได้แก่ ผักกาดขาว ผักกาดเขียว ผักคะน้า และผักกวางตุ้ง ซึ่งเป็นผักที่มีความต้องการของตลาดผู้บริโภคทั้งภายใน และภายนอกชุมชน ทั้งนี้ ผักทั้ง 4 ชนิด มีความทนต่อโรค และแมลงศัตรูพืช อีกทั้งยังเป็นความต้องการของตลาดในทุกฤดูกาล นอกจากนี้ในกระบวนการส่งเสริมการปลูกผักกาดได้นำเทคโนโลยีพร้อมใช้ (Appropriate Technology) จากอาจารย์/ผู้เชี่ยวชาญด้านศาสตร์การพัฒนาชุมชนและเทคโนโลยีทางการเกษตร จากมหาวิทยาลัยเทคโนโลยี

ราชชมงคลศรีวิชัยสงขลา เพื่อยกระดับการเพิ่มผลผลิตให้สามารถผลิตสินค้าทางการเกษตรที่มีคุณภาพปลอดภัย สอดคล้องกับพฤติกรรมผู้บริโภคที่ต้องการผลิตภัณฑ์ทางการเกษตรที่มีคุณภาพได้มาตรฐาน

การสร้างเครือข่ายและพัฒนากลไกความร่วมมือในการพัฒนาคุณภาพชีวิตครัวเรือนยากจน อำเภอกรงปินัง จังหวัดยะลา ภายใต้ภาคีเครือข่ายความร่วมมือแบบองค์รวมให้สามารถพึ่งพาตนเองได้อย่างยั่งยืน เกิดจากการสร้างความร่วมมือกับภาคีเครือข่ายแบบองค์รวมในการเชื่อมโยงการขับเคลื่อนการพัฒนาคุณภาพชีวิตของครัวเรือนยากจนตามรูปแบบพันธกิจและความรับผิดชอบของแต่ละภาคีเครือข่ายที่เกี่ยวข้อง ดังนี้ 1) มหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา เป็นหน่วยงานหลักที่รับผิดชอบในการขับเคลื่อนโครงการส่งเสริมสนับสนุนการแลกเปลี่ยนฐานข้อมูลกลุ่มเปราะบาง รายครัวเรือนระดับจังหวัดยะลาที่เกิดจากการบูรณาการข้อมูลจากทุกหน่วยงาน รวมทั้งการพัฒนาระบบและ โครงสร้างการแก้ไขปัญหาความยากจนด้วยการมีส่วนร่วมจากทุกภาคส่วน บูรณาการความร่วมมือในการช่วยเหลือ กลุ่มเปราะบางให้ครอบคลุมทุกมิติ เพื่อให้กลุ่มเปราะบางสามารถเข้าถึงสิทธิและสวัสดิการ บูรณาการความร่วมมือ ระหว่างหน่วยงานที่เกี่ยวข้องทั้งภาครัฐ ภาควิชาการ ภาคเอกชนและภาคประชาสังคมในการแก้ไขปัญหาและ พัฒนาคมนชนเป้าหมายให้มีคุณภาพชีวิตและความเป็นอยู่ที่ดีขึ้น 2) วิทยาลัยชุมชนยะลา เป็นหน่วยงานภาคี เครือข่ายที่รับผิดชอบด้านองค์ความรู้เกษตรกรรม โดยได้จัดอบรมการเพาะต้นกล้า การเลือกชนิดผัก การติดตาม และประเมินผลการปลูกผักการส่งเสริมช่องทางทางการตลาดและนำมาต่อยอดเป็นอาชีพที่สามารถเพิ่มรายได้และ ลดค่าใช้จ่ายในครัวเรือนและหลุดพ้นความยากจน 3) มหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย เป็นหน่วยงาน ภาคีเครือข่ายที่รับผิดชอบในด้านการใช้เทคโนโลยีและนวัตกรรมด้านการเกษตร โดยได้จัดฝึกอบรมการปฐมนิเทศ สำหรับการปลูกผักยกแคร่ การออกแบบแคร่ปลูกผักจากวัสดุในพื้นที่ การใช้เทคโนโลยีพร้อมใช้ (Appropriate Technology) ในกระบวนการปลูกผักยกแคร่ที่ส่งผลทำให้ได้ผลิตภัณฑ์ที่มีคุณภาพและต่อเนื่องเป็นที่ต้องการ ของตลาด 4) สถาบันพัฒนาฝีมือแรงงาน 24 ยะลา เป็นหน่วยงานภาคีเครือข่ายที่มีความเชี่ยวชาญในการฝึกอบรม ให้ความรู้และทักษะในงานช่าง โดยรับผิดชอบการฝึกอบรมให้ความรู้และทักษะงานช่างก่อสร้างให้กับครัวเรือนยากจน ที่มีสมรรถนะ ความพร้อม และความสนใจ ได้แก่ ช่างก่ออิฐ ช่างฉาบปูน ช่างปูกระเบื้องและช่างเชื่อมเหล็ก เพื่อให้ ครัวเรือนยากจนมีทักษะที่สามารถประกอบอาชีพได้และมีรายได้ที่แน่นอนและรวดเร็ว (Quick Win) 5) มูลนิธิชะกาด และสาธารณกุศล เป็นหน่วยงานภาคีเครือข่ายที่ดำเนินการให้ความช่วยเหลือผู้ยากไร้และผู้ด้อยโอกาสในพื้นที่ จังหวัดยะลา รวมทั้งให้การช่วยเหลือในการสร้างเสริมคุณภาพชีวิตผู้ยากไร้และผู้ด้อยโอกาสให้มีคุณภาพชีวิต ที่ดีขึ้น นอกจากนี้ยังเป็นส่วนสำคัญในการสนับสนุนวัสดุอุปกรณ์ประกอบอาชีพเพื่อสร้างอาชีพอิสระและการสร้าง บ้านที่อยู่อาศัยแก่ครัวเรือนยากจน 6) ที่ทำการปกครองอำเภอกรงปินัง สำนักงานพัฒนาชุมชนอำเภอกรงปินัง และองค์การบริหารส่วนตำบล (กรงปินัง/สะอะ/ปูโรง/ห้วยกระทิง) ทำหน้าที่เป็นเครือข่ายและหน่วยงานในการ เสริมสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชนในลักษณะที่เชื่อมโยงและสนับสนุนพันธกิจเพื่อชุมชน เน้นการบริหาร ความ มั่นคง การพัฒนาเศรษฐกิจและศักยภาพของประชาชน รวมไปถึงสนับสนุนส่งเสริมการบริหารจัดการท้องถิ่นและ การส่งเสริมคุณภาพชีวิตของประชาชนในพื้นที่ด้วยการผนวกความร่วมมือกับคณะทำงานของศูนย์อำนวยการขจัด ความยากจนและพัฒนาคนทุกช่วงวัยอย่างยั่งยืนตามหลักปรัชญาของเศรษฐกิจพอเพียงอำเภอ (ศจพ.อ.) อำเภอ กรงปินัง จังหวัดยะลา

ทั้งนี้จากการดำเนินโครงการวิจัยฯ ตลอดระยะเวลา 1 ปี ในพื้นที่อำเภอกงปิ้ง จังหวัดยะลา ได้มีการประเมินผลตอบแทนทางสังคม (SLROI: Sustainable Livelihood Return on Investment) ของโครงการวิจัยภาพรวม = 1.44 ซึ่งตัวเลขผลการประเมินผลตอบแทนทางสังคมนี้ เป็นตัวสะท้อนถึงจุดแข็ง ศักยภาพ และทุนของชุมชนพื้นที่อำเภอกงปิ้ง จังหวัดยะลา ภายใต้กระบวนการมีส่วนร่วมในการขับเคลื่อนของภาคีเครือข่ายความร่วมมือที่มีการปรับเปลี่ยนรูปแบบการดำเนินงานอยู่ตลอดเวลาเพื่อให้สอดคล้องกับบริบทพื้นที่ การเปลี่ยนแปลงของสภาพสังคม การพัฒนาของยุคสมัยและเกิดการเชื่อมโยงกับพื้นที่อำเภอใกล้เคียงในการขยายผลและต่อยอดการดำเนินโครงการวิจัยในอนาคตได้อย่างมีประสิทธิภาพ

อภิปรายผล

จากผลการวิจัย สามารถอภิปรายได้ ดังนี้

ผลการศึกษาชี้ให้เห็นว่า การเสริมสร้างทัศนคติเชิงบวกและแรงบันดาลใจผ่านนวัตกรรมการด้านศาสนาที่เป็นที่ยอมรับในสังคมมีบทบาทสำคัญในการเปลี่ยนแปลงทัศนคติและพฤติกรรมของครัวเรือนยากจนในพื้นที่อำเภอกงปิ้ง จังหวัดยะลา โดยเฉพาะการตระหนักถึงความสำคัญของการแสวงหารายได้ที่ดีที่สุด (ริสกีที่ฮาลาล) และการยกระดับความรับผิดชอบในครอบครัว ซึ่งช่วยเพิ่มแรงจูงใจในการต่อสู้กับความยากลำบากและการพัฒนาคุณภาพชีวิตสอดคล้องกับการศึกษาของ Mohd, N. et al. ซึ่งระบุว่า การเสริมสร้างทัศนคติทางศาสนาและจริยธรรมในชุมชนช่วยลดพฤติกรรมที่ไม่เหมาะสมและส่งเสริมความมั่นคงทางจิตใจ ส่วนการสร้างแรงบันดาลใจให้ครัวเรือนได้เห็นความสำคัญของการหารายได้อย่างสุจริตช่วยยกระดับคุณภาพชีวิตของครอบครัวและลดปัญหาสังคม (Mohd, N. et al., 2021) สอดคล้องกับผลการวิจัยของ Yusuf, A. & Ismail, S. ซึ่งชี้ให้เห็นว่าการมีเป้าหมายความรับผิดชอบในครอบครัวส่งผลต่อการพัฒนาสังคม (Yusuf, A. & Ismail, S., 2019) และการใช้ตัวอย่างกรณีศึกษาที่เกี่ยวข้องกับชีวิตประจำวันช่วยเพิ่มความเข้าใจ กระตุ้นการเปลี่ยนแปลงเชิงพฤติกรรมในครัวเรือนเปราะบาง (Hashim, R. et al., 2022) เป็นการเชื่อมโยงกับชีวิตจริง ช่วยสร้างการตระหนักรู้และแรงบันดาลใจให้ครัวเรือนยากจนเกิดการตระหนักรู้และเห็นคุณค่าในความสามารถของตนเองที่จะสร้างคุณภาพชีวิตและความเป็นอยู่ที่ดี

ส่วนการประยุกต์ใช้นวัตกรรมและเทคโนโลยีเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจน ด้วยการบูรณาการความร่วมมือระหว่างสถาบันการศึกษาและหน่วยงานภาคีเครือข่ายความร่วมมือนั้น แสดงให้เห็นถึงผลลัพธ์เชิงบวกในการสร้างโอกาสทางเศรษฐกิจ การพัฒนาคุณภาพชีวิตของครัวเรือนยากจนที่ให้ความสำคัญกับการประยุกต์ใช้นวัตกรรมและเทคโนโลยีที่ครัวเรือนยากจนใช้งานได้จริง ไม่มีความยุ่งยากหรือมีความซับซ้อนในการใช้งานและมีความทนทาน ซึ่งตรงกับข้อค้นพบของ Rahman, N. A. et al. ที่ระบุว่าเทคโนโลยีที่เหมาะสมช่วยเพิ่มประสิทธิภาพการผลิตและลดความเสี่ยงด้านเกษตรกรรมในการทำงานกับกลุ่มเป้าหมายที่มีข้อจำกัดด้านความรู้และความไม่พร้อมด้านต่าง ๆ (Rahman, N. A. et al., 2021) ส่วนผลการวิจัยของ Abdullah, S. et al พบว่า การประยุกต์ใช้นวัตกรรมด้านงานช่างก่อสร้างในรูปแบบหลักสูตรระยะสั้นเป็นการพัฒนาทักษะอาชีพในกลุ่มเป้าหมายเฉพาะที่ช่วยเพิ่มศักยภาพการจ้างงาน ลดปัญหาความยากจนได้อย่างมีประสิทธิภาพและยังช่วยเพิ่มโอกาสการจ้างงานและการสร้างรายได้ในระยะยาวให้กับครัวเรือนยากจน (Abdullah, S. et al., 2020)

การสร้างเครือข่ายความร่วมมือแบบองค์รวมมีความสำคัญเป็นอย่างมาก ถือเป็นบูรณาการความร่วมมือกับทุกภาคส่วนที่จะช่วยเพิ่มความสำเร็จของการดำเนินการโครงการที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาและแก้ไขปัญหาความยากจน (Hashim, R. et al., 2022) เนื่องจากแต่ละหน่วยงานจะมีทรัพยากรในการสร้างโอกาสและความเสมอภาคที่แตกต่างกัน (อารยา ยอดขยัน และคณะ, 2566) เช่น แผนงาน/โครงการ/กิจกรรม ทรัพยากรมนุษย์ งบประมาณ สถานที่ และเครื่องมือ/อุปกรณ์ หรืออาจกล่าวได้ว่าการทำงานในลักษณะเครือข่ายความร่วมมือนั้นเป็นกลยุทธ์ที่มีประสิทธิภาพในการเชื่อมโยงการทำงานร่วมกันของภาคีเครือข่ายที่มีพันธกิจและทรัพยากรหลากหลายให้สามารถสร้างผลลัพธ์ที่มีประสิทธิภาพ เกิดความยั่งยืนทั้งในมิติเศรษฐกิจ สังคม การศึกษาและการพึ่งพาตนเอง สอดคล้องกับ Ng, A. H. H. et al. ที่ได้เสนอแนวทางการแก้ไขปัญหาความยากจนจะต้องส่งเสริมนโยบายการสร้างแรงจูงใจให้ภาคเอกชนเข้ามามีส่วนร่วมเพราะภาคเอกชนสามารถส่งเสริมให้กลุ่มเป้าหมายเกิดการมีงานทำ มีแรงจูงใจหลากหลายที่ก่อให้เกิดรายได้ภาคครัวเรือน (Ng, A. H. H. et al., 2013)

การพัฒนาแบบการแก้ไขปัญหาความยากจนที่เน้นการพัฒนาทักษะอาชีพและการใช้นวัตกรรมที่สอดคล้องกับบริบทพื้นที่ภายใต้การใช้กรอบแนวคิดการดำรงชีพอย่างยั่งยืน (Sustainable Livelihoods Framework) ช่วยให้ออกแบบกิจกรรมที่ตอบสนองต่อความต้องการจริงของครัวเรือนยากจน พร้อมส่งเสริมการพึ่งพาตนเองและสร้างรายได้ที่มั่นคงในระยะยาว การดำเนินงานในลักษณะ “Quick Win” สอดคล้องกับการศึกษาแนวทางเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจนของ ทศพร แก้วขวัญไกร และคณะ ที่ระบุว่าสร้างโอกาสในการทำงานให้กับผู้ที่อยู่ในสถานการณ์ความยากจนจะต้องเปิดโอกาสให้ผู้คนสามารถเข้าร่วมโครงการหรือกิจกรรมด้านการฝึกอบรมทักษะ เพราะจะช่วยสร้างแรงจูงใจและเกิดผลลัพธ์ที่รวดเร็วในการยกระดับคุณภาพชีวิตของกลุ่มเป้าหมาย รวมไปถึงสามารถลดความเสี่ยงทางเศรษฐกิจของครัวเรือนยากจนได้เป็นอย่างดี (ทศพร แก้วขวัญไกร และคณะ, 2567)

องค์ความรู้ใหม่

จากผลการวิจัยเรื่องนี้ พบองค์ความรู้ใหม่ เกี่ยวกับการขับเคลื่อนงานแก้ไขปัญหาความยากจนด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมที่สอดคล้องกับบริบทครัวเรือนเป้าหมายแบบบูรณาการ สามารถสกัดองค์ความรู้ใหม่ที่เกิดจากกระบวนการวิจัยเชิงพื้นที่ในภาพรวมได้ ดังนี้

1. แนวทางการสร้างแรงบันดาลใจที่สอดคล้องกับบริบทท้องถิ่นและกลุ่มเป้าหมาย คือ วิธีการสำคัญในการเสริมสร้างทัศนคติและแรงบันดาลใจในการหลุดพ้นจากความยากจน โดยเฉพาะในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้ บทบาทของผู้เชี่ยวชาญด้านศาสนาและนักวิชาการด้านศาสนาอิสลาม มีผลสำคัญต่อการปรับเปลี่ยนมุมมองและพฤติกรรมของครัวเรือนยากจนในทิศทางที่สอดคล้องกับหลักการศาสนา ส่งผลให้เกิดความตระหนักในคุณค่าของตนเอง เกิดการแสวงหารายได้ที่สุจริตตามแนวทางที่เหมาะสมควบคู่กับการเชื่อมโยงบริบทหลักคำสอนกับวิถีชีวิตประจำวัน

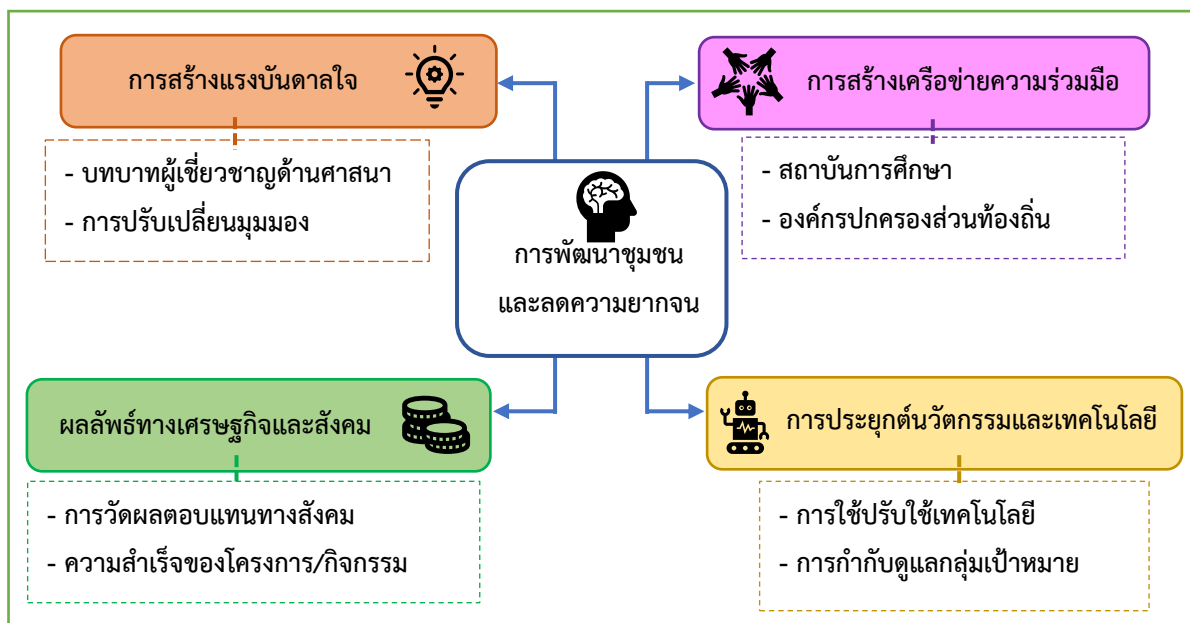
2. การทำงานแก้ไขปัญหาความยากจนจะต้องสร้างเครือข่ายความร่วมมือแบบองค์รวม เช่น สถาบันการศึกษา องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น ภาคประชาสังคมและภาคเอกชนองค์กรเอกชน ด้วยการจัดการข้อมูล การให้ความช่วยเหลือ การฝึกอบรมและการส่งต่อความช่วยเหลือไปยังภาคส่วนที่เกี่ยวข้อง ส่งผลให้เกิดการพัฒนาชุมชนในระยะยาวและลดความเหลื่อมล้ำในกลุ่มเปราะบางได้อย่างเป็นระบบ

3. การประยุกต์นวัตกรรมและเทคโนโลยีเพื่อยกระดับศักยภาพครัวเรือน ต้องมีการนำเทคโนโลยีที่เหมาะสม (Appropriate Technology) กับระดับความรู้ของกลุ่มเป้าหมายมาปรับใช้กับบริบทพื้นที่จริงภายใต้การกำกับดูแล และให้คำแนะนำกลุ่มเป้าหมายในลักษณะแบบค่อยเป็นค่อยไป เนื่องจากกลุ่มเป้าหมายที่ระดับความรู้ ช่างวัยและข้อจำกัดด้านการสื่อสารภาษาไทยที่แตกต่างกัน ซึ่งจะทำให้เกิดประสิทธิภาพ คุ่มค่าต่อการลงทุน เกิดการเพิ่มผลผลิตลดต้นทุนและสอดคล้องกับบริบททางภูมิศาสตร์

4. เกิดผลลัพธ์ทางเศรษฐกิจและสังคม เนื่องจากการวัดผลตอบแทนทางสังคม (Sustainable Livelihood Return on Investment: SLROI) ผลการประเมินค่าตัวเลขอยู่ที่ 1.44 ซึ่งให้เห็นถึงความสำเร็จของโครงการในเชิงยุทธศาสตร์และการบูรณาการเครือข่ายความร่วมมือทั้งภาครัฐ ภาคเอกชน ภาคการศึกษา ภาคประชาสังคมและภาคประชาสังคม สามารถนำไปต่อยอดเพื่อการพัฒนาที่สอดคล้องกับบริบทพื้นที่อื่น ๆ ได้

ทั้งนี้ สามารถสรุปองค์ความรู้ใหม่เกี่ยวกับการขับเคลื่อนงานแก้ไขปัญหาความยากจนด้วยกระบวนการมีส่วนร่วมที่สอดคล้องกับบริบทครัวเรือนเป้าหมายแบบบูรณาการได้ ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 สรุปองค์ความรู้ใหม่ที่เกิดจากการขับเคลื่อนงานแก้ไขปัญหาความยากจน

สรุปและข้อเสนอแนะ

การวิจัยเรื่องนี้ สรุปได้ว่า แนวทางการเสริมสร้างทัศนคติเชิงบวกและแรงบันดาลใจในการหลุดพ้นจากความยากจนให้กับครัวเรือนยากจน อำเภอรಂಗัน จังหวัดยะลา โดยผ่านนักวิชาการด้านศาสนาที่เป็นที่ยอมรับในสังคมมีบทบาทสำคัญในการเปลี่ยนแปลงทัศนคติและพฤติกรรมของครัวเรือนยากจน โดยเฉพาะการตระหนักถึงความสำคัญของการแสวงหารายได้ที่สุจริต (ริสกีที่ฮาลาล) และการยกระดับความรับผิดชอบในครอบครัว ซึ่งช่วยเพิ่มแรงจูงใจในการต่อสู้กับความยากลำบากและการพัฒนาคุณภาพชีวิต ส่วนการประยุกต์ใช้นวัตกรรมและเทคโนโลยีเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจน ด้วยการบูรณาการความร่วมมือระหว่างสถาบันการศึกษาและหน่วยงานภาคีเครือข่าย

ความร่วมมือนั้น แสดงให้เห็นถึงผลลัพธ์เชิงบวกในการสร้างโอกาสทางเศรษฐกิจ การพัฒนาคุณภาพชีวิตของครัวเรือนยากจนที่ให้ความสำคัญกับการประยุกต์ใช้นวัตกรรมและเทคโนโลยีที่ครัวเรือนยากจนใช้งานได้จริง ไม่มีความยุ่งยาก หรือมีความซับซ้อนในการใช้งานและมีความทนทาน การสร้างเครือข่ายความร่วมมือแบบองค์รวมมีความสำคัญเป็นอย่างมาก ถือเป็นการบูรณาการความร่วมมือกับทุกภาคส่วนที่จะช่วยเพิ่มความสำเร็จของการดำเนินการโครงการที่เกี่ยวข้องกับการพัฒนาและแก้ไขปัญหาความยากจน เนื่องจากแต่ละหน่วยงานจะมีทรัพยากรในการสร้างโอกาสและความเสมอภาคที่แตกต่างกัน โดยมีมหาวิทยาลัยราชภัฏยะลาเป็นศูนย์กลางในการรวบรวมข้อมูลกลุ่มเปราะบางและบูรณาการความช่วยเหลือจากทุกภาคส่วน วิทยาลัยชุมชนยะลาและมหาวิทยาลัยเทคโนโลยีราชมงคลศรีวิชัย สนับสนุนด้านองค์ความรู้และนวัตกรรมเกษตรกรรม มีบทบาทในการฝึกอบรมทักษะงานช่างก่อสร้างเพื่อเพิ่มโอกาสการจ้างงานและสร้างรายได้ที่แน่นอน มูลนิธิชะกาดและสาธารณกุศลสนับสนุนวัสดุอุปกรณ์ประกอบอาชีพ และการสร้างบ้านสำหรับผู้ยากไร้ ขณะที่ทำการปกครองและองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นมีบทบาทในการเสริมสร้างความมั่นคงของชุมชนและส่งเสริมคุณภาพชีวิตของประชาชนในพื้นที่ ผลลัพธ์ คือ การพัฒนาครอบคลุมทุกมิติและสร้างความยั่งยืนให้กับครัวเรือนยากจนในพื้นที่เป้าหมาย และการพัฒนารูปแบบการแก้ไขปัญหาความยากจนที่เน้นการพัฒนาทักษะอาชีพและการใช้นวัตกรรมที่สอดคล้องกับบริบทพื้นที่ภายใต้การใช้กรอบแนวคิดการดำรงชีพอย่างยั่งยืน ช่วยให้สามารถออกแบบกิจกรรมที่ตอบสนองต่อความต้องการจริงของครัวเรือนยากจน พร้อมส่งเสริมการพึ่งพาตนเองและสร้างรายได้ที่มั่นคงในระยะยาว มุ่งเน้นการออกแบบกิจกรรมที่สอดคล้องกับศักยภาพของครัวเรือนเป้าหมายและบริบทพื้นที่ โดยใช้แนวคิดการดำรงชีพอย่างยั่งยืน (Sustainable Livelihoods Framework) เพื่อเพิ่มรายได้ลดรายจ่าย และสนับสนุนให้ครัวเรือนยากจนสามารถพึ่งพาตนเองได้อย่างมั่นคง ภายใต้กิจกรรมที่พัฒนา ประกอบด้วย 1) การปลูกผักยกแคร่ เป็นการนำเทคโนโลยีพร้อมใช้ (Appropriate Technology) และ 2) การฝึกทักษะงานช่างก่อสร้าง เป็นการอบรมทักษะอาชีพระยะสั้น เช่น ช่างก่ออิฐ ฉาบปูน ปูกระเบื้องและเชื่อมอาร์กโลหะ เพื่อสร้างแรงงานที่ตรงกับความต้องการของตลาดแรงงานในพื้นที่ ทั้งนี้ ทั้งสองกิจกรรมช่วยให้ครัวเรือนยากจนบรรลุผลลัพธ์อย่างรวดเร็ว (Quick Win) และสามารถต่อยอดสู่การพึ่งพาตนเองในระยะยาว โดยอาศัยการสนับสนุนทรัพยากรด้านต่าง ๆ โดยใช้ชุมชนเป็นฐานและมีการใช้เทคโนโลยีที่เหมาะสมกับบริบทพื้นที่และความสามารถของครัวเรือนยากจนเป้าหมาย จึงมีข้อเสนอแนะ ดังนี้ 1) หน่วยงานที่เป็นเจ้าภาพหรือแหล่งงบประมาณจะต้องมีการบูรณาการหน่วยงาน องค์กรการพัฒนาเชิงพื้นที่และทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องในการวางแผนและออกแบบการวิจัยร่วมกันเพื่อลดความซ้ำซ้อนของแผนงาน โครงการ กิจกรรมและการช่วยเหลือกลุ่มเป้าหมายได้อย่างครอบคลุม ถูกต้อง และเกิดความแม่นยำในการช่วยเหลือกลุ่มเป้าหมายครอบคลุมทุกมิติ และ 2) การศึกษาครั้งถัดไปควรศึกษาความต้องการและความท้าทายในชีวิตประจำวันของกลุ่มครัวเรือนเป้าหมายเพื่อให้เกิดความเข้าใจในปัญหาที่ครัวเรือนกลุ่มเป้าหมายเผชิญ ซึ่งเป็นขั้นตอนสำคัญในการออกแบบกลยุทธ์การแก้ไขปัญหาความยากจนและต้องมีการศึกษาถึงอุปสรรคและความยากลำบากที่เกิดขึ้นด้านต่าง ๆ ซึ่งจะช่วยให้สามารถระบุปัญหาหลักที่ต้องการการแก้ไขโดยตรง รวมทั้งสามารถออกแบบมาตรการที่เหมาะสมสำหรับแต่ละกลุ่มที่แม่นยำ ทั้งนี้หากมีการนำผลการวิจัยไปใช้ประโยชน์ในการพัฒนาและต่อยอดองค์ความรู้ทางวิชาการ ผู้ที่สนใจจะต้อง 1) มีการออกแบบวิธีการในการสร้างองค์ความรู้ เทคโนโลยีและนวัตกรรมการแก้ปัญหาที่สอดคล้องและเหมาะสมกับระดับความรู้ ความสามารถของครัวเรือนเป้าหมายตั้งแต่ช่วงเริ่มต้นโครงการ/กิจกรรม (ช่วงต้นน้ำ) ระหว่างการขับเคลื่อนและพัฒนาโครงการ/

กิจกรรม (ช่วงกลางน้ำ) และการประเมินความสำเร็จ (ปลายน้ำ) และ 2) ต้องสร้างกระบวนการมีส่วนร่วมและการสนับสนุนจากองค์กรภาคประชาสังคมและเครือข่ายภายในท้องถิ่น เนื่องจากการสนับสนุนจากภาคีเครือข่ายสามารถช่วยให้กลุ่มเป้าหมายเข้าถึงทรัพยากรและโอกาสในท้องถิ่นได้อย่างเต็มกำลังความสามารถ ควบคู่กับการใช้จุดแข็งในศักยภาพขององค์กรภาคประชาสังคมและเครือข่ายพัฒนาศักยภาพของพื้นที่ด้านทุนทางภูมิศาสตร์ ทุนทางสังคมและทุนมนุษย์ ด้วยการติดอาวุธทางปัญญาเพื่อยกระดับให้กลุ่มเป้าหมายสามารถพัฒนาตนเองได้

กิตติกรรมประกาศ

ขอขอบคุณ สำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมวิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (สกสว.) หน่วยบริหารและจัดการทุนด้านการพัฒนาระดับพื้นที่ (บพท.) กระทรวงการอุดมศึกษา วิทยาศาสตร์ วิจัยและนวัตกรรม (อว.) ที่ให้การสนับสนุนงบประมาณการวิจัย เรื่อง “เกษตรกรรมและงานช่างสำหรับคนเมือง” รวมถึงภาคีเครือข่ายความร่วมมือทุกภาคส่วนที่เกี่ยวข้องและมหาวิทยาลัยราชภัฏยะลา ที่ให้การสนับสนุนให้ข้อเสนอแนะและมีส่วนร่วมทำให้งานวิจัยสำเร็จลุล่วงไปได้ด้วยดีทุกประการ

เอกสารอ้างอิง

- เกสรี่ ลัดเลีย และซอและ เกป็น. (2567). แก้งจันไร้อยู่ต่อ State of Poverty (SOP). นราธิวาส: นราธิวาสการพิมพ์.
- ดิเรก ปัทมสิริวัฒน์ และคณะ. (2567). ความยากจน ความเปราะบางของครัวเรือนและมาตรการลดความเหลื่อมล้ำของภาครัฐ. ใน รายงานการวิจัย. สถาบันบัณฑิตพัฒนบริหารศาสตร์.
- ทศพร แก้วขวัญไกร และคณะ. (2567). การศึกษาแนวทางเพื่อแก้ไขปัญหาความยากจน: กรณีศึกษาตำบลสี่เหลี่ยมอำเภอประโคนชัย จังหวัดบุรีรัมย์. วารสารวิจัยและนวัตกรรมท้องถิ่น, 19(1), 1-15.
- ผ่องพรรณ ตรัยมงคลกุล และคณะ. (2555). การออกแบบการวิจัย. กรุงเทพมหานคร: มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.
- สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ. (2566). รายงานการวิเคราะห์สถานการณ์ความยากจนและความเหลื่อมล้ำในประเทศไทย พ.ศ. 2565. กรุงเทพมหานคร: สำนักงานสภาพัฒนาการเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ.
- หน่วยบริหารและจัดการทุนด้านการพัฒนาระดับพื้นที่. (2566). ระบบข้อมูลครัวเรือนยากจนระดับจังหวัดยะลา. เรียกใช้เมื่อ 9 พฤษภาคม 2566 จาก <http://www.ppaos.com/ppaos/frontend/web/index.php?r=site%2Findex&p=>
- อารยา ยอดขยัน และคณะ. (2566). กลยุทธ์การแก้ไขปัญหาความยากจนของประชาชนในพื้นที่จังหวัดชายแดนภาคใต้. วารสารสังคมศาสตร์และวัฒนธรรม, 7(10), 278-285.
- Abdullah, S. et al. (2020). Skill development programs and their impact on rural poverty reduction. Journal of Rural Development Studies, 18(2), 45-60.
- Creswell, J. W. & Poth, C. N. (2018). Qualitative inquiry and research design: Choosing among five approaches. (4th ed.). Thousand Oaks, California: SAGE Publications.

- Hashim, R. et al. (2022). The impact of religious influencers on social change in Muslim communities. *Islamic Social Sciences Journal*, 10(1), 89-104.
- Mohd, N. et al. (2021). Halal livelihood and its implications for poverty reduction in rural communities. *Journal of Economic and Religious Perspectives*, 15(4), 123-137.
- Ng, A. H. H. et al. (2013). Poverty: Its causes and solutions. *World Academy of Science, Engineering and Technology, International Journal of Social, Behavioral, Educational, Economic, Business and Industrial Engineering*, 7(8), 2471-2475.
- Rahman, N. A. et al. (2021). Appropriate technology and its implications for sustainable rural development. *Journal of Agricultural Innovation*, 14(4), 103-120.
- Yusuf, A. & Ismail, S. (2019). Family responsibility and economic stability: A case study of Muslim households in Southeast Asia. *Islamic Economic Review*, 8(2), 101-120.